

Kolonbiako enberak euren hizkuntza idazten hasi dira

Kolonbiako toki askotan elkarte indigenek hartu dute euren eskolen kudeaketa. Chocón, Enbera herriko Orewa elkarteak enberera idatzi eta eskolan erakusteko bidea hasi du. Alfabetoa, hiztegia eta eskolarako materialak sortzen hasi dira.

| AMAIA UGALDE BEGOÑA |

Argazkiak: Barreña eta Mendizabalek utziak

KANPOTARRAK IZAN DIRA orain arte enberen kulturaren gainean zer edo zer idatzi dutenak. Sarritan aditu horien testuetan akatsak egoten dira, enberak eurak gezurrak esan dizkietelako ziurrenik. 2008ra arte, euren kultura babesteko asmoz, komunitateko liderrek enberera ez idazteko erabakia hartu zuten. Ez zuten ondo hartzen enberak ez zirenak euren kulturari edo hizkuntzari buruz galdezka etortzea. Ez idaztea euren kultura gordetzeko bidea izan da. Izan ere, zertara joaten dira zuriak hara? Urrea eta petrolioia ustiatzera, lurrak hartzera, osasun sistema tradizionalaren gainean galdezka... Mesfidantza edukitzea ez da harritzekoa.

Enberak Kolonbian, Panaman eta Ekuadorren bizi dira, eta gutxi gorabehera 70.000 lagun dira. Kolonbian bizi dira gehienak, Ozeano Barea aldean, iparretik hegora. Chocó Panamaren ondoan dago eta Kolonbian enbera gehien biltzen duen departamentua da.

Gobernuak hala erabakita, 2008an, Kolonbiako eskualde guztietan jarri zituzten eskolak, eta orduan Chocóko enberak eskolaren bitartez gaztelania ikasten hasi ziren. Andoni Barreña hizkuntzalariak azaldu duenez, “eurek ez daude gaztelania ikastearen aurka, baina beldurtu egin ziren eskolaren bidez gaztelania bakarrik indartzen zela, eta ez euren hizkuntza”.

Enberak ez dute haien hizkuntza idazterik nahi izan, horrek galaraziko zuelakoan.

Hasieran Chocóko elizbarrutiak eduki zuen eskolen ardura. Elizbarrutiak Orewa elkarte indigenarekin oso harreman onak zituen eta adostu zuten eskola guztietan enberera hiztun bat egon behar zela irakasle, nahiz eta titulurik ez izan. Irizpidea ahozko dena enbereraz egitea zen, baina idatzizko guztia gaztelaniaz zegoen. 2010ean Orewa elkarteak hartu zuen eskolen ardura, eta erabaki zuten euren hizkuntzan idazten hasi behar zirela. Horretarako, aholkularitza eskatu zioten EHuko Munduko Hizkuntza Ondarearen

UNESCO Katedrari, Euskal Herrian euskaragaz izandako esperimentziagatik. Mikel Mendizabal biologoak eta Andoni Barreña hizkuntzalariak jardun dute egitasmoan lanean.

Irakasleen formazioa

Enberena izan da hasierako ekimena eta komunitatea dabil helburuak finkatu eta lan egiteko modua diseinatzen. Euskaldunek han aholkulari lan soila egin dutela argi du Barreñak: “Ez dute nahi gure eskola egiterik. Amesten duten gizartea

eraikitzeko eskola egin gura dute, euren kosmobisiotik, euren kulturatik egindakoa”. Hizkuntzalariak kontatu duenez, enberek eurenganako errezelo asko izan dute: “Kostatzen zitzaizen ikustea gu ere indigenak ginela, ez ginela zuri tipikoak. Esaten diegu gurea ere galtzeko zorian dagoela, geuk ere eduki dugula kosmobisioa”.

Idazketarako prozesuan hiru helburu daude: ortografia finkatzea, hiztegia osatzeko hitz-bilketa egitea eta irakasleak eskolako materiala sortzeko gaitzea. Horrez gainera, sentsibilizazio eta identitate kontuak landu dituzte formazio tailerretan.

“Askotan pasatzen da –dio Andoni Barreñak– horrelako herrietan holakoak esatea: ‘Zertarako ikasi behar dute gure hizkuntza eskolan? Etxean ikasiko dute; eskolan gaztelania’. Enberei ez diet egundo horrelakorik entzun”. Tailerretan parte hartu duten irakasleak gazteak dira, batxilergoa dutenak gehienak. Zeretik idatzizko kodea sortzen ibiltzea zirraragarria izan da eurentzako: “Dozenaka aldiz entzun dut; ‘nire hizkuntzan idazten dudan lehen hitza da””.

Sistema ortografikoa lantzen hasi ziren 2010ean, eta 12 bokal eta 20 kontsonante zehaztu zituzten. Hiztegia eratzeko orduan, arloka, eremu semantikoak lantzen jardun zuten tailerretan: giza-gorputza, senideak eta gizartea, etxea, eguraldia, lurraldea, zentzumenak, zenbakikuntza eta eragiketak... Hiztegi aberatsa da enberena, gauza asko izendatzen dituzte. Esaterako, klitorisa esateko berba bat daukate, guk berriz, kontzeptu hori zientziatik hartu dugu.

Irakasle gazteak ari dira ortografia, hiztegia eta eskolarako materiala prestatzen.

Irudi alfabetoak eta hiztegi ilustratuak egin dituzte, hiztegia eratu, eta gero umeak eskolan alfabetatzeko erabiltzeko. Hitz-bilketa Chocón hitz egiten diren hiru aldaeretan egin dute. Tailerrak kontzentrazio eskolarra dagoen herrietan egiten dituzte –eskolarra egun batzuetarako joaten dira, eta gero herrietara bueltatu–. Andoni Barreñak herrian sortutako interesa nabarmendu du: “Komunitatean egiten dena mundu guztiak ikusten du. Tailerretara hainbat ume eta nagusi gerturatu izan dira, eta eurek ere marraztu, azaldu eta ikasi dute”.

200 orduko ikastaroa 2012an

Iaz, Orewa elkarteak eta Fucla unibertsitate publikoak, UNESCO Katedraren laguntzarekin, 200 orduko Etnolinguistika Diplomatura ikastaroa diseinatu zuten. 60 irakasle hartu zuten parte, Quibdónen, Chocóko hiriburuan. Ikastaroaren helburu nagusia irakasleak material-gintzan trebatzea izan da.

Unibertsitatean egin zuten ikastaroa, eta hasieratik enberera erabiltzeko erabakia hartu zuten; lehen

aldia zen enberera unibertsitatean modu sistemati-koan erabili zena. Egindako gauzen artean, *Tachi Pede* (gure hitza) aldizkaria dago, Chocón enbereraz idatzitako lehen aldizkaria. *Thachi tua* liburuxkan, bestalde, mapak biltzen hasi dira, eskualdetakoak, ibaie-takoak, baraztetakoak...

Eta hemendik aurrera...

Eskola-umeak hasi dira enberera irakurtzen eta idazten ikasten. Barreñak baloratu duenez, irakasleek ikastaro intentsibo gehiago behar dituzte: “Euskal Herrian irakasle esperien-
tzia handia duen jendea joan behar-ko litzateke hara, gaitasun hori transmititzera”. Enberek ikastaroa hiriburuan bakarrik ez egitea eskatu dute. Arazoa da horretarako dirua eta antolaketa behar dela. Orewa elkarteak, gainera, egitasmo berri bat dauka: ikastaroa diplomatura bihurtu gura dute, unibertsitateko bi kurtsoren parekidea, Kolonbiako unibertsitate sisteman sartzeko. Chocóko unibertsitateagaz negoziatzen dabilta. Arazo bera dago, ordea; diplomatura hiriburuan egin-go litzateke, eta askok gaitz dute hara joatea: “Bi egunetako bidaia behar izaten da sarri. Horri ikastaroa bera eta aste osoa bertan egotea gehituz gero, diru asko da, izugarriko esfortzua da”.

2012ko abuztuan, Chocóko Hizkuntza Enberaren lehen biltzarra egin zuten. Aditu ugari bildu ziren, eta han izan ziren Mendizabal eta Barreña ere. Biltzarrak oihartzuna izan zuen Kolonbian. Idatzizko lehen berba horien atzetik amets eta lan askoko urteak datoz enbera herriarentzat. ■

Babeslea: Hondarribiko Udala

Hondarribiko Udala